

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Allen H. Jakab, ki ezelőtt három évvel becses látogatásával minket is megtisztelt, a közelebbi időben négy nagyon becses művel ajándékozta meg az angol egyházi irodalmat. Egyikből olvasóink az amerikai unitarismust ismerik. Mind a négy mű a ker. egyház történelmével foglalkozik és így a legrégibb időtől a jelen korig felölelnek minden nevezetesebb tényezőt az egyház és a vallás történelméből. Allen ur az erdélyi unitáriusok történelmére és nevezetesebb embereinkre is vonatkozik műveiben, melyeket nemcsak hézagpótlóknak, hanem nagyon jeles és hasznos műveknek tart az angol sajtó.

„A veszített harcok térein.“ Alkalmi egyh. beszéd írta és mondta az erdővidéki ev. ref. egyházmegye által Nagy-Baczonban 1884. évi máj. hó 4-én tartott Zwingli ünnepélyen Révay Pál n.-baczoni ref. pap és egyházmegyei aljegyző. Szónoki hévvel és helyes történelmi felfogással irt jeles alkalmi beszéd, melyből örömmel láttuk azt is, hogy David Ferencznek ev. ref. protestáns afiai is kezdik megadni azt a helyet, mely őt a hitreformatorok között méltán megilleti. Ajánljuk a füzetet, melynek tiszta jövedelme „Zwingli-alap“ czimen a „Bethlen-főtanodánál“ egy kitünő theológus jutalmazására fog fordíttatni. Ára 20 kr., kapható szerzőnél Nagy-Baczonban.

„Természettan“, az elemi népiskolák számára. A rokon tárgyakra tekintettel, összeállította Zsindely István tanár, kiadja a sárospataki „irodalmi kör.“ Az irodalmi kör az általa kiadott isk. kézi könyvek számát e munka kiadásával egy jó könyvvel szaporította. Bizvást ajánlhatjuk tanítóink figyelmébe. Ára kötetlen 23 kr., kötve 30 kr.

KÜLÖNFÉLÉK.

Főt. Ferencz József püspök urat, a mint olvasóink a napi lapok útján már értesültek, a toroczkói kerület a következő három évi országgyűlési ciklusra képviselőjének választotta meg. Felesleges úgy hiszünk kiemelni, hogy a toroczkói kerület a midőn képviselőjét a főt. püspök urra bízta, e megtiszteléssel egyszersmind önmagát tisztelte meg. Részünkről legnagyobb örömmel üdvözljük e választást már csak azért is, mert több szempontból óhajtandó, hogy a protestáns egyházi férfiak közül is minél többen foglaljanak helyet az ország törvényhozó testületében. Sikert kívánunk a főtiszt. ur képviselőségéhez!

A dunamelléki ev. ref. egyházkerület a Török Pál halálával megüresedett püspöki széket meglehetősen sok küzködés után betöltötte. Az utolsó szavazás alkalmával Filó Lajos 107 és Szász Károly 135 szavazatot kapott s így a hirneves költő, író és műfordító Szász Károlyé

lett a győzelem, ki bizonynyal csak fényt fog kölcsönözni ez új állásának is, melynek viselésére erőt és szerencsét kívánunk.

Arany-lakadalom. Ferenczi Mózes nyugalmazott főkor-mányszéki alszámvevő, kolozsvári ekkleziánk egyik érdemes gondnoka, egyháztanácos folyó évi május hó 1-sején Fűzi Krisztinával, néhai Fűzi János unitárius professor és pap egyik kedves és szép leányával kötött házasságának 50-ik évi fordulóját ünnepelte. Ez ünnepély mind ritkaságánál, mind pedig a vallásos kegyeletnél fogva, mely abban nyilvánult, méltó a feljegyzésre. Szertartásos formák mellőztettek, de azért a számos rokonok és barátok részvételével tartott ünnepély egy főlemelő isteni tisztelet volt. Megható volt különösen, midőn az érdemes férfiú ezekkel a szavakkal, hogy: a miként Nőé a bárkából kijőve megtartásáért Istennek áldozott, akként ő is egy hosszú élet küzdelmei után szerencsésen eljutva a nyugalmas, boldog öregkor napjaira, Istennek áldoz, az ő oltárára ajándékozta — egy szép kivitelű értékes urvacsorai poharat mutatott be a jelenlevőknek. Az ekkleziia jegyzőkönyvileg örökítette meg érdemes gondnokának e ritka ünnepélyét, küldöttségileg tisztelgett és mondott hálás köszönetet neki a drága ajándékért. Az ezüsből készült aranyozott kehely a következő felirást viseli: Az egy Isten dicsőítésére a kolozsvári unitárius ekkleziának ajándékozták az ekkleziia gondnoka Ferenczi Mózes és nője Fűzi Krisztina a házassági ötven éves jubileumok alkalmával Kolozsvárt, 1884. május 1-én.“ Sokáig éljen még a derék pár!

Dr. Felméri Lajos egyetemi tanár s folyóiratunk egyik jeles munkatársa, az „Angol iskolázás jelene“ czimű munkájával, mint a mely az 1877—1883 évközben megjelent bölcseleti művek között a legjobbnak találtatott — az akad. nagy jutalmat (200 arany) elnyerte.

Zwingli ünnepély. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület rendes évi közgyűlését nagy számú tagok jelenlétében jun. hó 5—8 napjain tartotta meg. A különben rendes menetű gyűlésnek érdekességet a Zwingli ünnepély kölcsönözött, mely június 8-án, vasárnap az új papok felszentelésével együtt tartatott meg. Ünnepi predikátor Baló Sándor helybeli lelkész volt, ki igen szép alkalmi beszédet tartott. Találó vonásokban ecsetelte a 400-as emlékűnnep jelentőségét, valamint a kitünő reformator hatását. A fegyhirű szónok Nagy Péter püspök megnyitó imájában, de főleg a felszentelendő új papokhoz intézett beszédében megkapó szép hasonlatokban tüntette fel Zwingli jellemét, követendő példányul mutatva fel az ifjú lelkészek előtt. Az ünnepély méltó volt mind az ünnepelt reformator emlékéhez, mind pedig a ref. egyházkerülethez. A nagy számú hallgatóság teljesen megtöltötte a bel-farkasutczai templomot. A helybeli lutheránus és unitárius egyházak részéről is többen voltak jelen.

Hódmezővásárhelyi unitárius fiók egyházközségünk ügyével kapcsolatosan némely részről az unitáriusok a názárenusokkal tétetvén egy sorba, erre vonatkozólag a Prot. Egyh. és Iskolai Lap f. évi 22-ik számából közöljük az alábbiakat: Nyílt le-

vél a Prot. egyh. és iskolai lap t. szerkesztőjéhez. Tisztelt barátom! Lehet, hogy merész próbára teszem barátságodat s kis egyházunk iránt többször tanusított jó indulatod mellett, szabadelvűségedet is, midőn e nyílt levelet hozzád intézem. Azonban tőled függ annak becses lapodban kiadása vagy a kiadás megtagadása. Az elsőt köszönettel veszem; de a második sem fog érzékenyen esni. Legkevésbé fogja pedig megingatni személyed iránti tiszteletemet és nagyrabecsülésemet. Hogy az unitarizmus 300 év óta szálla volt még a protestantizmus szemében is, tudva van az egyháztörténelemből. Csak az újabb kor szabadabb és felvilágosultabb szelleme kezdte azt elfogulatlanabban itélni meg s tán nem követték el szerénytelenségét, ha kimondom, hogy ma ez a vallásnézet Európa összes polgáriasult államaiban létjogosultsággal bír. A mi pedig hazánkat illeti, mint törvényesen bevett vallás van elismerve a magyar szent korona alá tartozó összes országokban. E tények s még inkább azon rokonszenz után, mely egyházunk és vallásunk iránt a hazai protestáns egyházak részéről kevéssel ezelőtt, mondhatnám, még kézzel fogható volt s a melynek én személyesen is nem egy kedves emlékét őrzöm hálás kegyelettel, a többek között kecskeméti felolvasásom, a protestáns püspököknek miskolci találkozására, legközelebről pedig budapesti egyházközségünk megalapítása alkalmából, csaknem megfoghatatlannak tetszik előttem, hogy most egyszerre a nazarénusok kategóriájába estünk s becses lapodban is ezekkel egy sorba állítottunk. Nem is említve a Prot. egyh. és isk. lap f. évi 19-ik számában megjelent, a tiszántuli ref. egyházkerület tavaszi közgyűlését ismertető közleményt, mely szerint Badog (tán Balog) Ferencz ur, a nazarénizmus ellen követendő eljárás kérdése felett folyt vitába az unitarizmust is belevonta azon nyilatkozatával, hogy a nazarénizmus elleni védekezést az unitarizmus ellen még inkább kellene folytatni, legközelebről a 20-ik számban Büdszentmihályi (ugy hiszem álnév) „A hol baj van“ czimű cikkével ennél tovább megy; mert Büdszentmihályi ur az unitarizmusokat és nazarénusokat teljesen egy kalap alá vonja, a kettő között semmi megkülönböztetést nem tesz; a miből önként következik, hogy ha már igaz az, hogy a nazarénusok államellenes és az erkölcsiséget veszélyeztető tanokat hirdetnek, az unitarizmus vallást is ily államellenes és az erkölcsiséget veszélyeztető irányzatnak s papjait, mint amazoknak ügynökeit, egyaránt álprófétáknak tartja. Ha már ez a felfogás nem tudatlanságból származik, akkor lehetetlen, hogy említett cikket sérelmesnek ne tekintsem egyházamra nézve. S épen ezért nem tudom azt hallgatással mellőzni. Ez indított e nyílt levél írására hozzád, a kit mindig úgy ismertem, mint a protestáns egyházak közötti szeretetnek egyik apostolát, s a ki az unitarizmusnak, főleg Angliában és az amerikai egyesült államokban nyilvánuló hitesei tartalmáról, fejlődéséről, többször elismerőleg szóltál saját lapodban is. De értsük meg egymást. Nem az ellen szólok én, hogy a ref. egyház az unitarizmus ellen is védekezni kíván, ha azt hiszi, hogy erre csakugyan oka van. Ez joga és kötelessége is. Mindenik egyház önmagának tartozik azzal, hogy saját kerítésein őrt álljon, álláspontját védelmezze. Ezt mindnyáján megteesszük. Engem csak az érint kellemetlenül, hogy az unitarizmus a nazarénizmus színvonalára süllyesztessek le Magyarországon.

Egy törvényesen bevett vallás, melynek szervezett egyháza, közkézen forgó kátéi, mindenki által ismert vagy legalább ismerhető hitelvei vannak, ugyanazon módon ítéltessek el és bíráltsák meg, mint a nazarénizmus, melynek eddig legalább sem egyházszervezete, sem országosan ismert és elfogadott hitformája nincs! A nazarénizmust, ha ilyennek ismertetik, lehet ámitással, a nép elszédítésével és elcsábításával vádolni. De az unitarizmus ellen ilyen fegyverekkel küzdeni, a mellett, hogy egyenesen törvénysértés, a legczéltévesztettebb eljárás. Ám, ha valaki minket ellenségnek tart, a mire mi legalább okot szolgáltatni egyáltalában egyik egyháznak sem akarunk, annyit tán mégis joggal megvárhatunk még ellenfeleinktől is — én az ellenség szót használni igazán nem tudom, — hogy velünk szemben, az úgy természetéhez és a vallás fontosságához méltó fegyvereket használjon: érv ellenében érvet, igazság ellenében igazságot; mert egyedül ez felel meg keresztényi elhivatásunknak, mely nem egyéb ma, mint volt az egyház megalapítása óta: egyfelől az igazság folytonos keresése, másfelől a szeretetnek hitkülönbség nélkül való gyakorlása. Még csak egy rövid észrevételem van. És ez az: Rég elmúlt azaz idő, midőn az emberek az idvességet kizárólag egyik vagy másik egyházhoz kötötték. Sőt ez ellen a protestánsok mindig is tiltakoztak. Más szókkal: nem a vallás van az egyházakért, hanem ezek vannak a vallásért. Vagy a mint Byron is mondja: „Religions take their turns and other creeds will rise with other years.“ (L. Kossuth Lajosnak Kovács János ig. tanárhoz intézett levelét a Ker. Magvető f. évi 2-ik füzeté 117. lapján.) Ezt nem kellene egyikünknek is szem elől téveszteni. Különbön úgy járhatunk, mint az a malom, melyet a víz megkerül. Nem az a fődolog, hogy ki melyik egyházhoz tartozik ma s holnap melyikhez csatlakozik, hanem az, hogy itt is ott is vallásos ember legyen. A korszellem ma még a polgári és világi ügyekben is nagyobb szabadságot biztosít az embereknek: ne fogjunk épen mi protestánsok hozzá a lelkiismeret szabadságának korlátozásához.

Kolozsvárt, 1884. május 25-én.

Ferencz József.
unitárius püspök.

Lapunk mind elejétől fogva oly szellemben szerkesztetett, hogy tért engedve a legellenkezőbb véleményeknek, elvi színezetét csak a szerkesztő ismert theologiai irányzatától nyerte. E tekintetben eljárásom rendszeren a volt, hogy előbb engedtem szabad menetet a discussionak s csak azután mondtam el, hogy mi a szerkesztőnek a főnforgó kérdésben a véleménye. Jelen esetben tisztelt barátom nyílt levele felment a kötelesség alól, hogy külön nyilatkozzam. E szép levél ugyanis egy a humánitás, mint a tudomány- és anyagi érdekek által nem befolyásolt vallásosság szempontjából a kérdést oly tiszta világitásba helyezi, hogy én a mondottakhoz sem semmit hozzáadni, sem abból valamit elvonni nem tudok. A levél minden szava igaz és ámen. A protestantizmus, belső természeténél fogva, nem ismer más fegyvert, mint a melyet a szellemi felsőbbség nyújt s ezért a kebelében kifejtett felekezetek nem hogy erejét csökkentenék, ezt a verseny fejlesztő hatalmánál fogva, inkább nevelik. Másképp áll a dolog a nazarénizmusra nézve. Ez határozottan kárhözható, amennyiben semmi oly valláserkölcsei cél tudatával nem bír,

mely a protestáns egyház kebelében teljes kielégítést nem találhatna, s általában különválásra kényszerítő semmiféle tannézetet nem formulázott s a mit olyanul feltüntet, az államellenes és a mai társadalmi renddel nem egyeztethető. — A nazarénizmus terjedésének gátot vetni is nem annyira az egyháznak, mint inkább az államnak feladata és ez, a mint egyes esetekben megmutatta, bizonyára meg is teendi kötelességét.

Mi pedig álljunk meg szilárdul a szabadságban, mely elemünk és ne engedjünk az újabb időben fejlődni kezdett reactio szellemének. Béke velünk.

B. M.

Magyar unitárius énekek angol nyelven. Angol és amerikai hitrokaink többször fejezték ki abbéli óhajtásait, hogy szeretnének ének gyűjteményeinkből egy néhányat a jellemzőbbek közül angol nyelven ismerni. Kovács János barátunk e kívánságnak eleget tett, lefordítván a következőket:

1. Jó ur Isten! tekints hozzánk.
2. Csak tehened, örök Isten!
3. Kegyes és szív-emelő gondolatra vezet.
4. Szeret, imád, magasztal.
5. Téged illet, Ur Isten.
6. Örök Isten! kinek esztendők.
7. Az esztendők eljönnek s elenyésznek.

E különböző alkalmakra írt egyházi énekeket Kovács János ugy fordította le, hogy a mértéket s az eredeti szöveg hűségét megtartotta. S amerikai utazása alkalmával a néhai tudós író és költőt — Brooks Károlyt Newportban felkérte, hogy öntse azokat rimbe, a mit az agg költő örömmel teljesített s ez egyszersmind utolsó költői munkássága is volt.

A Bostonban megjelenő „Unitarian Review and Religious Magazine“ folyóirat áprilisi füzetében közzé vannak téve, a fennebbi egyházi énekek egy érdekes bevezetés kíséretében, melyből közöljük a következőket:

„A Kovács János tanár látogatása hazánkban, valamint saját lelkésztársaink tudósításai a magyar unitárius népnél észlelt tapasztalataikról, az igazi vendégszeretet, melyben részesültek, s az a mély vallásos benyomás, melyet magukkal hoztak: nagy mértékben szilárdították a hitrokoni köteléket az unitárius név legelső követőivel s felköltötték a mi érdeklődéseinket egyháztörténelmők s szertartásaik iránt. A magyar unitárius himnuszokat valódi kegyesség és egyszerűség jellemzi s látszik rajtuk, hogy észszerű és gyakorlati hitnek a szüleményei.

Brooks költőnk a gondolatok, képletes kifejezések és fordulatok viszszaadásában mesterileg legyőzte az akadályokat. Mi ugy véltük, hogy e himnuszok méltók a megőrzésre ugy a költő iránti tiszteletből, mint historiai szempontból. Másfelől a bennök rejlő erő és szépség miatt a mi himnusz gyűjteményeinkbe is többeket fel lehet venni belőlük.“

Adományok. Laborfalvi Berde Mózes egyh. tanácsos székelykereszturi középtanodánk könyvtára gyarapítására 50 forintot o. é. aján-

dékozott. Ugyanezt a könyvtárt J a k a b Elek levéltár-igazgató s akadémiai l. tag 100 frt értékű könyvadományyal gazdagította. L e n g y e l József, orvos, pedig a tanoda kórháza javára adományozott 50 frtot o. é. E nemes tettek nem szorulnak dicséretre.

Főtanodánkban az évi zárvizsgálat jun. 13—22-ig szép sikerrel folyt le. Az érdemsorozat felolvasása, s jutalmak kiosztása jun. 22-én történt. P. H o r v á t h Kálmán áldozatkész isk. f. gondnokunk most is szép öszszeget (100 frtot) adott a kitünő tanulók megjutalmazására, mely öszszegből 70 frt adakozó kívánsága szerint ki is osztatott felekezeti különbségre való tekintet nélkül az arra érdemes tanulók között; 30 frt pedig az érettségi vizgán legkitünőbb tanuló részére tüzetett ki. Az angol nyelvtani pályázaton a 100 frt díjat Fazakas Lajos papjelölt nyerte. Az érettségi vizsgálat jun. 25—27-ik napjain tartatott. Ministeri biztos a kormány részéről dr Berde Áron egyetemi tanár.

Örvendetes mozgalom indult meg több ekkléziánkban arra nézve, hogy magtárak alapítása által magoknak kepeváltási alapokat teremtsenek.

Tanári vizsga. B a r a b á s Ábel abrudbányai lelkész a böleszeti szakból és Ü r m ö s i Gyula, a néhai kedves emlékü Ürmösi Sámuel, kolozsvári ügyvéd fia, a magyar és német irodalomból a tanári szakvizsgát a helyb. tudomány-egyetemen letették. Gratulálunk ifju barátainknak s kívánjuk, hogy szép készültségüket sikerrel értékesíthessék!

Kebli nyugdíjintézetünk jótékonyágának élvezetébe léptek: K o r o n k a Antal toroczkói pap és köri esperes f. 1884. évi octóber 1. napjától kezdődőleg. S i m é n f a l v i Sándor tisztességes nyugalomban élő pap 18 évi tényleges szolgálat után 56 frt évi nyugdíjba f. évi április 1. napján kezdődőleg. Ö z v. I n c z e f i Dénesné néhai férje 17 évi szolgálat után évi 40 frt nyugdíjba f. évi április 1-én kezdődőleg. I n c z e f i Albert árva, évi 10 frt nyugdíjba f. évi április 1-én kezdődőleg. A nyugdíjintézet tagjairól felvettettek Gyöngyösi István, Kovács Mihály, Árkosi Dénes és Ferenczi József.

Gyászhirek. J a k a b h á z i Zsigmond Keresztur köri egyházi gondnok junius hó 20-án agy-szélhüvésben meghalt. Mint ősi székely család tagja örökölt erényeivel és becsületességével disze volt annak a fajnak, melyért ő is mint elődei az alkotmányos küzdelmekben készséggel hozta áldozatul vérét és vagyonát. A kereszturi egyházkerületnek már több év óta erélyes és lelkiismeretes gondnoka, az alsó-siménfalvi és kedői ekklésiáknak pedig világi papja volt. Mindenki szerette, mert ő mindenkit megbecsült és szeretett. A székely nép könnyüinél fájóbb csak, az özvegyé és nyolcz árva gyermeké lehetett, mert élete az övék volt teljesen. Teljes szívvel osztozunk a lesújtott család és a számos barátok mély bánatában. Legyen boldog pihenése! — T ó t h László, ügyvéd s hunyadmegyei tisztiügyész f. évi május 25-én, Déván, elhunyt. A néhai közkedveltségü, tiszta jellemü férfit volt. Családja nem levén, élete nagy részét a közügyeknek szentelte; egyházunk iránt meleg rokonszenvvel viseltetett, mit különösen kimutatott 1879-ben, G o r d o n Sándor, angol unitárius követ dévai látogatása alkalmával. Folyóiratunknak pedig állandó pártolója volt. Nyugodjék csendesen! — Ü t ő Dániel joghallgató és pénzügyi számgyakornok élete 30-ik évében rohamos tüdő-

vész következtében jun. hó 1-én meghalt. Lesújtólag hatott a hír, mert a boldogultban egy nemes törekvésű derék ifjút ismertünk, kiből mindenki méltán várt egy hasznos munkás tagot a társadalomnak!

A szerkesztőség postája.

K o n c z György urnak. Nagy-Borosnyó. A füzetet vettük és igen köszönjük. — O r b ó k Mór urnak. Pozsony. Köszönet szíves figyelmeztetéseért. Az illető lapért már irtunk s jövő füzetünkben reflectálni fogunk a dologra. — O r b ó k Ferencz urnak Várfalva. Kivánsága több körülménynél fogva nem volt teljesíthető.

ARANYKÖNYV.

A n.-teremi templom kijavítására adakoztak.

Negyedik közlemény.

Kálnokról: az eklézsia 4 frt. Ujszékelről: Rafaj Károly 3 frt. Ravából: az eklézsia 4 frt. Maros-Vásárhelyről: Fekete Gábor 5 frt. Kis-Solymsósról: az eklézsia 4 frt. Tordáról: Nagy Balázs gyűjtőivén (Horváthi Józsefné 1 frt, Viski Károlyné 1 frt, Veress Ferencz 50 kr, Fodor Domokos 50 kr, Timbus Albert 2 frt, Kállai Jenő 50 kr, ifj. Csutak Lajos 50 kr, Tulogdi Sámuel 1 frt, Nagy Olivér 1 frt, Jókai Géza 60 kr, Nesselfeld Miklós 1 frt, Bartha Dénes 50 kr, Sófalvi Sándor 50 kr, Székely Dénes 1 frt. Nagy Balázs 90 kr) összesen 13 frt. Ezen közlemény összege 33 frt. Hozzá adva az előbbi három közlemény összegét 574 frt 27 krt, a begyűlt kegyadományok összege: **607 frt 27 kr.**

Midőn e kegyes adományokért is legszivesebb köszönetemet nyilvánítanám a nemeslelkű adakozóknak, egyszersmind tudatni kívánom azt is, hogy a templom kijavítására a tervrajz és költségvetés már elkészült s ha Isten megsegít, a munkát még ez év folytán végre is hajtjuk. De mivel a költségek még uincsenek fedezve a begyűlt összeggel, bizalomteljes tisztelettel fölkérem e szent czél nemes pártolóit, hogy becses támogatásukat ne vonják meg buzgó törekvésünktől s a kik még adakozhatnak, legyenek szívesek adományukat mielőbb hozzám beküldeni.

Kolozsvár, 1884., június 30.

Ferencz József.

Nyilvános köszönet.

Mlgs. F e r e n c z y M ó z e s nyug. főszámvevősségi alszámvevő, egyháztanácsos, eklézsiái gondnok és neje F ü z i K r i s z t i n a ötven éves házasságuk jubileuma alkalmából egy 130 frt értékű aranyozott szép ezüst urvacsorai poharat ajándékoztak az eklézsiájának, miért a nyilvánosság előtt is hálás köszönetet mondani kedves kötelességének ismeri.

Kolozsvár, 1884., jun. 30.

Péterfi Dénes,
lelkész.